

KÜLÖNFÉLÉK.

Berlini congressus. Berlinben, augusztus 6—10 napjain, élénk mozgalmat keltett az a Nemzetközi Vallásos Congressus, mely a szabadelvűség jegyében született Bostonban 1900-ban. Állomáshelyei: London (1901), Amsterdam (1903), Genf (1905), Boston (1907), Berlin (1910), eléggé igazolják azt, hogy nemzetközi. Szabadelvűségéért az angol és amerikai unitáriusok felelősek. Hogy igazán vallásos is legyen, arra minden egyes résztvevő tagnak törekednie kell. A congressuson több mint 2000 ember vett részt a világ minden részéből. A congressus fénypontját képezte dr. *Harnack* előadása „Az új testamentum kettős evangéliuma” czimen. Világot vet arra, hogy mi a szabad kereszténység joga és feladata. Nagy történelmi kincs az evangélium, a melyből egyesek, népmozgalmak és confessiók maguknak újabb és újabb tápot merítettek. A congressus nem hagyta figyelmen kívül a socialismust sem. Szombat esti tanácskozásait 4 külön szakosztályban, éppen ennek a kérdésnek szentelte. Vasárnap délután együttes istentisztelet volt a „Jerusalem“-templomban. Három különböző nemzet fia beszélt, anyanyelvén, a Hit-Remény-Szeretet örök themájáról: Schoenholzer, Tarrant és Roberty. Utóbbi valóságos trance-ba ejtve ékesszólásával az ünnepi közönséget. Este 8 órakor pedig a császárváros különböző kerületeiben három nyilvános népgyűlés volt 8--10,000 résztvevővel. Ezek a vallás, egyház és iskola egymáshoz való viszonyát fejtették. Ez mind csak előkészület volt a congressusra, melynek első érdemleges ülése augusztus 8-án (hétfőn) reggel 9 órakor volt. Elnök: *Schrader* Károly, birodalmi képviselő, a ki visszapillantva a congressus történetére, azt óhajtotta, hogy ez a congressus is legyen a vallásszabadság, testvériség és előhaladás diadalának szentelve. Főtitkár: *Wendte* Károly, a ki beszámolt az amerikai congressus óta történt dolgokról. A különböző országok képviselői: *Carpenter*, Moore, Bonet-Maury, Tudor Jones, Groenewegen, Ter. Minassianz felolvasásaikban hálával emlékeztek meg arról a nagy befolyásról, a melyet rájuk gyakorolt a német theologiai tudomány. A délutáni és estéli előadások is igen érdekesek. Kedden egymásután jelennek meg a podiumon a kiváló német professorok és papok: Soden, *Gunkel*, Dorner, *Titius*, Wobbernun, *Weinel*, Niebergall, *Baumgarten*, Bousset, Foerster, Schmidt, *Troeltsch*; és tudományos készültséggel

tárgyalják a német theologia és német nemzeti egyház csoportjába illesztett kérdéseket. Kedden délután ismét az idegen nemzetek képviselői szerepelnek, köztük *Boross* dekán fia, a ki ékes német nyelven ismertette a magyarországi vallásos mozgalmakat. A népgyűlések, az istentisztelet, a szebbnél szebb és érdekesebb előadások mozgásba hozták a forrongó császárváros szívét; s bár a hivatalos körök távol tartják magukat ettől az egyetemes, világra szóló mozgalomtól, mely létrejöttét a bostoni unitariuskoknak köszöni, mindazáltal nap-nap után mind többen sorakoznak a zászló alá, a melyre ez a két szó van írva: Isten és szabadság. Szerdán volt a congressus záró ülése nagy bankettel kapcsolatban. Csütörtökön: Wittenberg, Weimar; pénteken Eisenach fogadta be a zarándokok táborát, kik a szent nyomokon kegyelettel jártak. Vizontlátásra — Párisban: 1913.

j. m.

Harnack a berlini nemzetközi szabadelvű congressuson az úgy mondott „két evangélium“ kérdéséről tartott előadást. Az „evangélium“ szó az új szövetségben most a Jézus predicatióját jelenti, vagyis Isten országának elközeledtét, majd pedig a Jézusra s különösen az ő halála és feltámadása értékére vonatkozó predicatiót. Ez nyilván két külön beszéd. Kérdés, hogy mily viszonyban vannak egymással? — A mióta Harnack „A kereszténység lényege“ című művét kiadta, melyben az „első evangéliumot“ különösen kiemelte, több munka jelent meg, melyek más nézetet vallanak. Harnack mostani felolvasásában azt mondja, hogy a „két evangélium“ egymás mellett létezett. Az a gondolat, hogy az első evangéliumot Jézus prédikálta s a másodikat Pál apostol, téves; Pál előtt már az első keresztény gyülekezetben predikáltak Jézusról, az ő haláláról és feltámadásáról. És nem állhat meg az a nézet se, hogy az apostolok predicatiója pogány mythosoknak lenne a visszhangja. A „két evangélium“ az egyház kezdetétől fogva egymás mellett létezett és a másodiknak körvonalai benne vannak a Jézus predicatiójában, például abban, mit Jézus a maga személyének az Isten országa megalapításában tulajdonit és abban, mit a szabadító szenvedéséről mond. Némelyek Harnack felolvasását úgy értelmezik, hogy ezzel módosította volna „A kereszténység lényegében“ kifejtett nézetét. Részünkről abból, a memmit felolvasásából láthattunk, úgy véljük, hogy csak magyarázatot adott annak más nézetekkel szemben.

Brassai siremlék. Október 2.-án adták át a város gondozásába a köztemető legmagasabb pontján Brassainak azt a nemes classicus formákban megalkotott siremlékét, melyet a művészlelkű

Pákei Lajos iparmúzeumi igazgató tervezett. A siremlék történetéhez tartozik rövid megemlítése annak, hogy dr. Farkas Lajos egyetemi tanár vezetése alatt egy bizottság alakult, a mely 13 évi munkásságával gyűjtötte össze társadalmi úton azt a körülbelől 14,000 K összeget, a mennyibe a siremlék került. Az emlékmű leírása útján nehéz arról képet alkotnunk magunknak. Szemlélni kell azt s hozzá felidézni lelkünkben azokat a gondolatokat, a melyek Brassai alakja körül csoportosulnak. Az oszlopok által határolt térben szabadon álló alapon nyugszik Brassai másfélszeres nagyságu mellszobra, mely első tekintetre elárulja az unitárius kollégium előcsarnokában álló szobor alkotóját. — Az ünnepély külső keretei méltók voltak Brassai emlékéhez. A tudományos akadémia, a kolozsvári tudományegyetem rectoratusa és két kara, a kir. természettudományi társulat, az unitárius egyház és kollégium, az Erdélyi Muzeum-Egyesület, Erdélyi Irodalmi Társaság, a róm. kath. főgymnasium tanári kara koszorúkkal s a hódoló elismerés szavaival áldoztak emlékének. Annak a halhatatlan szellemnek, a ki fénye, ragyogása, dicsősége és büszkesége volt nemcsak a magyar nemzeti tudományosságnak, hanem szava némely tereken súlylyal esett a nemzetközi tudomány kérdéseibe is; a kinek neve ma már mind ritkábbá váló fogalom lett; a kinek szellemi örökségéhez okulni és tanulni járunk mi és sokáig járnunk még az utánunk következő nemzedékek. Brassai is elmondhatta volna hasonló joggal, mint Horatius, hogy *non omnis moriar*. Onnan jut ez eszünkbe, hogy a nyáron a modern nyelvek direkt módszerű tanításának egyik jónevű híve, *Kaiblinger*, felfedezte őt, mint e direkt módszernek úttörőjét és kezdeményezőjét. A budapesti IV. ker. községi főgymnasium ez évi értesítőjében s azután külön is megjelent értekezése *Brassai S. nyelvtanítási reformja* czimen. Ismeretes, hogy ez új módszert *Viëtor Der Sprachunterricht muss umkehren* (1882.) cz. munkája vezette be; de azt már kevesen tudják, hogy Viëtor ismételten hivatkozik Brassaira s főkép *Die Reform des Sprachunterrichtes in Europa* cz. értekezésére, mely az Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok 1881. évfolyamában jelent meg s mely a mai modern nyelvtanítás legfontosabb elveit mind magában foglalja.

Ilyen felfedezés vár még Brassaira az aesthetika terén is, melyről e lapokon volt már szó, midőn kimutattuk, hogy Fechner inductiv aesthetikájának alapgondolata Brassai fejében már elevenen élt 30 évvel ezelőtt. Brassai még nem halt meg, még sokáig élni fog.

(g. k.)

A Borremeus-encyklikáról Gróf Tisza István főgondnok a dunántúli ref. egyházkerület gyűlésén egyebek mellett ezeket mondotta:

„Méltatlan az encyclikának állásfoglalása, mert a történelmi igazsággal egyenes ellentétben áll. Nem az erkölcsi rombolás gonosz szellemei támadtak fel az erkölcsi rend ellen, hanem a középkori egyháznak erkölestelen elfajulásai idézték fel erkölcsi felháborodását a szigorú, komolyabb erkölcsi alapon álló embereknek. Az az objektív komoly ember, a ki nem huny szemet a történelmi igazságok előtt, vagy nem akarja azokat letagadni, tartozzék bármely egyház keretébe, különbség nélkül el kell hogy ismerje, hogy igenis a protestantizmus az erkölcsi tisztulás szelét jelentette a világon és hogy buzdítólag hatott magára a katolikus egyházra is, úgy hogy felvilágosodott, az igazság fáklyája által vezetett katolikus író és gondolkodó sem mondhat mást, minthogy a protestantizmus az erkölcsi megújulás, az erkölcsi tisztítás eszköze volt a katolikus egyházra nézve is. És főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés azok a férfiak, a kik életük veszélyeztetésével szembenállottak a maguk igazával a mindenre kész ellenség egész hatalmas fegyverzetével, azok a férfiak, a kik emelt fővel mentek máglyára, a kik nyugodt lélekkel türték el a maguk igazságáért a gályarabságnak évtizedekre szóló megpróbáltatásait: azok a férfiak nem a gonosz indulatok által hajtatra indultak az erkölcsi rend ellen, azok a férfiak erre a szerepre csak azért voltak képesek, mert egy igaz, egy nagy, egy nemes ügynek elszánt, önzetlen, magasztos szolgálói voltak. És a kisebbitésnek, a gyalázásnak az a hangja, a mely e szerencsétlen encyclikában megszólalt, nem csak méltatlan az igazsághoz, de méltatlan az igazságot tisztelő lovagias ellenfélhez is. Ilyen kijelentések igen is bánthatnak bennünket, mert fellázíthatják a bennünk élő igazságszeretetet és a nagy, őseink nemes emlékezetéhez való ragaszkodást, de nem veszélyeztethetnek, nem károsíthatnak bennünket. Ha ellensége volnék a római katolikus egyháznak, örömmel látnám azt, hogy ilyen kijelentések történnek az egyház illetékes vezetősége részéről, mert a ki ilyen kijelentéseket tesz, csak saját magát sebezheti meg és csak azt érheti el a római katolikus egyház, ha ezen a végzetes téren halad tovább, hogy elfordul tőle valláskülönbség nélkül a felvilágosodott, a helyesen és nemesen gondolkodó emberiség általános közhangulata. Hát mondom, ha ellenségük volnék, örömmel látnám ezt a jelenséget, de én nem vagyok ellensége a katolikus egyháznak, ellenkezőleg, én a katolikus egyházban egy nemes szövetséget szeretnék látni, a ki a maga híveinek köreiből a saját igazságai, vagy a saját elvei alapján, de analóg munkát végez azzal, a mit nekünk kell végeznünk: a vallás-erkölcsi gondozásnak, a hívek lelki békéje, lelki nyugalma, erkölcsi tisztasága megővésének nemes munkáját. Bárminő tévedések történhetnek, bárminő visszatetsző jelenségekkel találkozunk, én nem akarom szem elől téveszteni, hogy ez lehet véges emberek gyarlósága, véges

emberek tulbuzgalma, de az az intézmény, a melynek nevében ezek elkövetettek, az nemes és nagy hivatással bír, a mely nemes és nagy hivatásban kellene, hogy ők is szövetségeseikül tekintsenek bennünket.“

A református egyház vesztesége. *Kún* Bertalan, a tiszániuineni ref. egyházkerület püspöke, a ref. egyetemes convent egyik elnöke, sept. 28-án életének 94-ik, papságának 68-ik, püspökségének 44-ik évében elszenderült. A ritka életkort ért puritán jellemű, érdemes egyházi férfiú emlékét kegyeletben fogják tartani nemcsak a ref. egyház hívei, hanem mindazok, a kik őt ismerték.

Parker Tivadar emlékének áldozott augusztus 24.-én, az ő születésének 100 éves fordulóján, a budapesti Dávid Ferencz-Egylet az unitárius templomban. Az ünnepségen résztvettek angol és amerikai hitrokaink is. Az ő soraikból *Carpenter* oxfordi tanár méltatta Parker érdemeit, kiemelve különösen a lelkiismereti szabadság érdekében folytatott küzdelmeit, a melyekben akárhányszor a saját felekezete papjaival szemben találta magát. A vallás gyökerét az emberi természetben kereste. Szerinte, a vallás lényege: a lelkiismeret, az érzés és az akarat, s ezeknek harmonikus együttműködése. A politikusokat felrázta prófétai szózatával; a rabszolgák felszabadítása érdekében ő végezte az előkészítés nagy munkáját, és pedig önfeláldozó szeretettel. Ő Amerika Mazzinije. Ma is felemelő és lelkesítő hatással van reánk az ő emléke. *Wendte* főtitkár is szép szavakban üjtotta fel Parker emlékét, a ki ma is méltó büszkesége egész Amerikának. Erkölcsi bátorsága, nagy tudása mellett szerető szíve és vallásos lelkülete volt az, a mely őt mint predikátort, mint politikust, mint polgárt és embert egyaránt nagygyá tette. Sokat köszönhet neki az amerikai testvériség és igazságérzet. Vallásos elvei jóidőre irányt szabnak a haladó emberiségnek. Magyar emlékbeszédet tartott *Józan* Miklós, budapesti lelkész, s egyúttal átnyújtotta a Zsinati Főtanács által Parker florenci sírjára szánt babérokoszort az amerikai zarándok-csapatnak. A műsört művészi orgona és énekszámok egészítették ki. (1.)

Új templom. Bodoson az egyházközség új templomot épített. Szeptember hóban adták át a közhasználatnak. A központból az ünnepélyen jelen voltak: Végh Mihály egyh. és püspöki titkár s Csifó Salamon theol. tanár. A főlavató imát Végh Mihály titkár tartotta; beszédekkel mondtak: Péterfi Mihály szentábrahámi, Szász András bözödi lelkészek és az egyházközség lelkes ifju papja, Molnár Kálmán. Az ünnepélyen sokan vettek részt a környékből is, hogy együtt örvendezzenek a templom megnyitásán a bordosi buzgó hívekkel. (t.)

Gyász hírek. *Bedőházy* József, az osztrák-magyar államasúttársaság könyvelőségének nyug. főnöke, takarékpénztári volt igazgató, életének 83-ik évében Oraviczán elhunyt. Nagy-Ajtáról származott és élte nagy részét Dél-Magyarországon élte le hasznos

munkásságban. A távolban is hív és érdeklődő tagja volt egyházuoknak. Halálát a család részéről gyászolják gyermekei: Przyborski Mórné, Bedőházy Emilia, Fitz Pálné, Bedőházy Mária, Fülöpp Béláné, Bedőházy Antonia s számos rokon. — Nagyajtai *Darkó* József nyug. tanító életének 79-ik évében sept. 11-én, Fiátfalván megszűnt élni. Darkó Domokos ny. honvéd százados és Darkó Lajos közs. tanító édes atyjukat vesztették az elköltözöttben. — Dr. Balogh György tordai ügyvédet és nejét érzékeny csapás találta *Piroska* leányuk halálában. — Kovács József kolozsvári áll. tanító és neje elvesztették egy éves *József* fiukat nagy bánatukra. — *Biró* Elekkné szül. Réthi Johanna életének 63-ik évében sept. 4-én Kolozson elhalálozott. *Biró* Elek kolozsi unitar. lelkész jó nejét, *Biró* Lajos várfalvi lelkész, *Biró* Katalin, Taar Jenőné, *Biró* Elek s *Biró* Anna édes anyjukat gyászolják benne.

ARANYKÖNYV.

Adakozás a bordosi templomra.

(II. közlemény.)

Imádni Istent szóval: kötelesség. Bizonyoságot tenni erről tettel s a szegénynek „Isten háza“ építése, földiszítése nagy munkájában segédkezett nyújtani: erény.

Legyen e helyen is buzdítóul, példaadóul megörökítve mindazok neve, kik templomépítés és berendezésre tett szives adományaikkal a bordosi unitárius egyházközség történetében feljegyeztettek.

Császári és apostoli királyi Felség I. Ferencz József	200— kor.
Főtisztelendő és méltóságos egyházi főtanács segélye 1908-ban 600 kor., 1909-ben 5000 kor., összesen	5600— kor.
Országos könyöradománygyűjtés alkalmával fölkeresett több ezer hitrokon és idegen; adományaik összege 1908-ban 1731-10 kor., 1909—10-ben 1404-01 kor., összesen	3135-11 kor.
Kelemtelki id. és ifj. Simén György ajándékuk templomi szószék készíttetésére	500— kor.
Egyházközség tagjai építésnél közmunkát végeztek, értéke .	300— kor.
A Deák-család néhai Deák Dénes emlékére szószékterítőt aján- dékozott; értéke	150— kor.
Tordai Fekete Ferencz és neje Wiborg Karen urasztalára teri- tőt készíttettek; értéke	140— kor.
Szentábrahámi Lőrinczy Dénes cs. és kir. ny. altábornagy al- pakkacziust urasztali boroskannát ajándékozott; értéke	90— kor.
Tordai ifj. Némethy József és neje Fekete Mária templomi urvacsorai asztalt készíttettek; értéke	80— kor.
Kolozsvári ügyvéd Molnár Sándor neje és budapesti ügyvéd dr. Molnár Jenő neje beteglátogatáskor használandó ezüst tányért és ezüst poharat ajándékoztak; értéke.	70— kor.